

3. Белых С.Л. Управление исследовательской активностью студента. Ижевск, 2008.
4. Балаев А.А. Активные методы обучения. М., 2006.
5. Кикоть Е.Н. Теоретические основы развития исследовательской деятельности учащихся в учебном комплексе «лицей-вуз»: дис ... док-ра пед. наук. Калининград, 2002.

Н.С. Войтенко, О.Б. Колісниченко. Особливості формування готовності до дослідної діяльності студентів у процесі вивчення математики. – Стаття.

Анотація. У даному дослідженні обґрунтовано необхідність проведення цілеспрямованої роботи викладача з формування готовності студентів до професійно-дослідницької діяльності. Особлива увага приділяється математичній освіті студентів соціально-гуманітарних напрямків – майбутніх соціологів, менеджерів, економістів.

Ключові слова: дослідницька діяльність, міждисциплінарність, міжпредметність, системна особистісна освіта.

N. Voytenko, O. Kolesnichenko. Features of the Formations of Readiness for Students' Research Activities in the Process of Learning Mathematics. – Article.

Summary. This research is based on the necessity of the focused teacher's work for preparing students for professional research. The special attention is paid to the mathematical education of students for social and humanitarian directions, namely for future sociologists, managers, economists.

Key words: researching activity, interdisciplinarity, systemic personality education.

УДК 165.12:171

Т.О. Крижановська
кандидат філософських наук,
доцент кафедри мистецтвознавства
та загальногуманітарних дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет,
м. Одеса, Україна

СПІВВІДНОШЕННЯ РОЗУМУ ТА МОРАЛІ В ПРОЦЕДУРНІЙ РАЦІОНАЛЬНОСТІ ФІЛОСОФІЇ МОДЕРНУ

Анотація. У статті аналізуються погляди на співвідношення розуму та моралі одного із засновників модерної філософії Р. Декарта. Проводиться порівняння модерної раціональності з раціональністю Платона та Августина. Робиться висновок, що сучасна раціональність базується на вченні про процедурну раціональність Р. Декарта.

Ключові слова: раціональність, процедурна раціональність, мораль, філософія модерну, суб'єктивізм.

Питання раціональності, на мій погляд, є одним з «основних» питань філософії. Воно торкається не тільки гносеології та методології, а майже всіх розділів та напрямків філософського знання і науки взагалі. Як відомо, сама філософія з'явилась в якості нового раціонального підходу до дійсності. Раціональне мислення, що засновується певною логікою, знаходиться в основі майже будь-якого сучасного не тільки філософського, але й спеціального наукового або професійного знання. Цей раціональний поворот в осягненні світу відбувся більше як дві с половиною тисячі років тому в різних традиціях, в основних інтелектуальних культурно-історичних центрах нашої планети. Філософія Модерну, представники якої розробляли свої вчення протягом XVI – XIX століть, спричинила величезний вплив на подальший розвиток філософії і науки в цілому. Можна сказати, що вона є втіленням європейського способу мислення та основою багатьох сучасних практик.

У цій статті прослідкуємо той спосіб раціонального підходу до дійсності, який склався в епоху європейського Модерну, та зв'язок типу раціональності з моральними настановами. Для дослідження будемо спиратися на працю знаного сучасного канадського філософа Чарльза Тейлора «Джерела себе» [6].

Власне постановка проблеми раціональності пов'язана з модерною філософією свідомості, засновником якої слушно вважається Декарт. Радикально трансформуючи християнську ідею внутрішнього виміру, він надає їй цілковито нового напрямку, розташувавши критерій щодо знання світу всередині

людини. Знання про те, що перебуває зовні, можливе лише за допомогою ідей, які людина має в собі. Поза нашою свідомістю речі не піддаються розумінню [2, с. 342]. Такий поворот надав зовсім іншого виміру розумінню пізнавальних властивостей людини.

Люди модерної епохи відшукують смисл життя через його формулювання, наявність смислу для нас великою мірою залежить від нашої здатності його висловити. Віднайдення смислу спирається на його творення. Життя отримує смисл завдяки витворенню відповідних осмислених висловлювань. Треба зазначити, що такий зміст розуміння смислу життя йде від Платона. Платон спирається на аргументоване тлумачення змісту людського життя й пояснення того, чому один спосіб життя є вищий за інший. Це встановлює новий моральний статус розуму. Добре життя, згідно з Платоном, полягає в пануванні розуму над бажаннями. Платонівський Сократ, захищаючи пріоритет розуму, готовий запально боротися з Філебом, говорячи, що «в житті – чим би не було те, завдяки чому це життя вартісне вибору та разом із тим є добрим, – не задоволення, але розум, більш споріднений благу та більш подібний до нього» [5, с. 25].

Але якщо раціональність Платона полягала в адекватному розумінні, правильному, усвідомленому баченні Блага, то модернова раціональність має на увазі дещо інше. Поняття розуму, на відміну від платонівського, який визначався через картину космічного ладу, як «розум, що вічно володарює у Всесвіті» [5, с. 36], модерновою філософією розуміється радше процедурно, через інструментальну ефективність, як максимізація певного значення або ж внутрішня несуперечливість. Модернова раціональність думки більше визначається способом мислення, тим, як треба мислити, а не змістовною істинністю результату.

Декарт пропонує приклад такого підходу у своїй моделі ясної та чіткої думки. Досконалість мислення ним визначається в термінах певного стилю, методу, процедури міркування. Такий метод пропонує спосіб знайдення власними зусиллями, навіть зусиллями посереднього розуму, всіх тих істин, що до цього часу були спроможні відкрити тільки найвитонченіші уми.

Знати реальність означає отримати правильну репрезентацію світу, правильну внутрішню картину зовнішньої реальності. Ця реальність перестає бути чимось, що ми знаходимо, і стає тим, що ми будемо, конструємо. Більше того, репрезентації набувають статусу знання завдяки не лише своїй правильності, але також завдяки своїй певності. Там, де в людини є багато ідей, які виявляються відповідними до зовнішніх речей, ще немає реального знання доти, доки я не маю обґрунтованої довіри до цих ідей. Репрезентації будуються таким чином, щоб забезпечити певність. Це досягається через низку ясних і чітких актів сприйняття. У цьому суть принципів, викладених у «Правилах для керівництва розуму», і тих, що пізніше було сформульовано в «Міркуванні про метод». У цій останній роботі Декарт викладає методичні правила щодо «правильного мислення» [4, с. 260].

Наслідком цього іншого погляду на знання та космос є те, що Декартів дуалізм душі й тіла дуже відрізняється від дуалізму Платона. Згідно з Платоном «я» як понадчуттєва душа здійснює свою істинну природу тоді, коли повертається в напрямку понадчуттєвих, вічних, незмінних речей. Така спрямованість, безумовно, вимагає мого бачення та розуміння всього того, що мене оточує, під кутом зору участі в Ідеях, що наділяють існуванням усе довкола. Для Декарта, навпаки, не існує такого ладу ідей, назустріч якому можна було б повернутися. Більше того, розуміння фізичної реальності в термінах такого ладу є якраз прикладом змішування душі з тим матеріальним, від якого ми маємо звільнитися. Щоб прийти до повної реалізації своєї нематеріальної сутності, ми маємо чітко сприймати онтологічну щілину між цими двома сферами. При цьому матеріальний світ розуміється як протяжність і включає тіло [2, с. 316]. Щоб побачити реальне розрізнення між цими двома онтологічними сутностями, ми маємо об'єктивувати світ, включно з нашими власними тілами, і побачити їх у функціональний спосіб, саме так, як їх бачить зовнішній спостерігач.

Однак це вимагає чогось більшого, як відмова від традиційної онтології. Тут відбувається поворот до зовсім іншого способу сприйняття. Ми маємо звільнити себе від того, що, на думку Декарта, є плутаним і неясним способом розуміння речей [2, с. 331]. Внести ясність у цю царину чуттєвих властивостей означає збагнути її з позиції зовнішнього спостерігача, простежуючи причинові зв'язки між станами світу або свого тіла. Ясність і чіткість вимагають, щоб ми вийшли за свої власні межі й пристали до звільненої, не заангажованої власними помилками позиції. Там, де платоністична душа справджує свою вічну природу через заглиблення в понадчуттєве, картезіанська душа віднаходить та стверджує свою нематеріальну природу через об'єктивацію тілесного.

Але ця інша онтологія й, отже, інша теорія знання, а відтак нова концепція дуалізму повинна мати своїм наслідком цілком відмінне уявлення про самоопанованість за допомогою розуму. Самоопанованість не може означати, як це було для Платона, що душа впорядковується Благом, яке керує космічним ладом,

до якого, у свою чергу, прислухається та який любить людина. Раціональність тепер означає щось інше, ніж співзвучність із цим ладом. Картезіанський вибір полягає в тому, щоб дивитись на раціональність як на властиву нам здатність будувати мисленнєві комплекси, які відповідають міркам розуму та упевненості. Якщо йти далі цим шляхом, тоді самоопанованість через розум полягає в тому, що наше життя впорядковується таким ладом, який буде згідно з відповідними мірками сила нашого розуму [3, с. 78].

Декарт запроваджує радикально відмінне тлумачення розуму та моралі. Розум тепер не спрямований на сприйняття універсального блага. Свідомість відокремлюється від механістичного та матеріального універсуму, який, на думку Декарта, не може бути осередком думки або смислу. Людина «демістифікує» космос у його іпостасі цілепокладання, усвідомлюючи його механістично та функціонально, як царину можливих засобів. Усвідомлення світу як механізму невіддільне від його бачення як сфери потенційного інструментального контролю.

Раціональність уже визначається процедурно, в термінах мірил, за допомогою яких ми створюємо приписи в науці та житті [4, с. 260]. Звісно, Декарт переконаний, що його процедура матиме своїм наслідком істинні переконання про світ. Відтепер раціональність є властивістю, притаманною суб'єктивному мисленню, а не полягає в суб'єктивному баченні реальності.

Декарт розуміє мислення як побудову або збирання, що позначається словом *cogitare*. Декарт багато в чому є августиніанцем – наголос на докорінній рефлексивності, значущість *cogito*, центральна роль доказу існування Бога, який починається «ізсередини». Августин наділяє мову внутрішнього виміру реальним сенсом. Але не тому, що він, на відміну від Платона, вважає, що моральні джерела знаходяться всередині нас. Августин зберігає платоністичне уявлення про лад сущого в космосі, пов'язаний із Благом. Але християнська думка робить наголос на любові. Ми повинні зцілитися від гріха, і це зцілення приходить до нас ізсередини. Проте воно приходить не від нашої власної сили. Навпаки, ми стаємо на шлях, що пролягає всередині нас, лише для того, щоб дістатися вгору, до Бога [1, с. 80].

Здійснена модерною епохою інтерналізація, що її Декартове формулювання було одним із найважливіших і найвпливовіших, дуже відрізняється від інтерналізації Августина. Вона розташовує моральні джерела всередині нас у дуже реальному сенсі цього слова. Стосовно і Платона, і Августина ця інтерналізація спричиняє зміну, внаслідок якої ми більше не бачимо зв'язку з моральними джерелами зовні себе, або принаймні бачимо цей зв'язок у зовсім інший спосіб.

Коли гегемонія розуму починає тлумачитись як раціональний контроль, як здатність об'єктивувати тіло, світ і пристрасті, тобто зайняти цілком інструментальну позицію щодо них, тоді джерела моральної сили не можуть вважатися такими, що перебувають зовні в сенсі Платона. Ці джерела вже не розташовані у світовому ладі, що втілює Благо, яким ми не можемо не захоплюватись (Платон), або яке ми не можемо не любити (Августин). Звичайно, концепція Августина, який вбачає наше найважливіше джерело в Богові, була дуже важливою для Декарта. Але на людському, природному рівні відбулася значна трансформація цієї ідеї. Якщо раціональний контроль є питанням свідомості, яка панує над світом матерії, тоді усвідомлення вищості доброго життя, а також прагнення досягти його повинні походити з почуття власної гідності діяча як раціональної істоти. Цю тему гідності людської особи, яка має таке значне місце в модерному мисленні, можна прослідкувати як розвиток ідей Декарта.

Незважаючи на численні розбіжності щодо природи самої процедури і попри глибоку критику Декартової позиції емпіристським напрямком модерної наукової культури, сучасна концепція раціональності залишається процедурною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Августин. Сповідь / Святий Августин; [пер. з лат. Ю. Мушака]. К.: Основи, 2008. 319 с.
2. Декарт. Первоначала философии / Декарт Р. Сочинения в 2-х т.: Пер. с лат. и фр. Т. 1. М.: Мысль, 1989, 654 с.
3. Декарт. Правила для руководства ума / Декарт Р. Сочинения в 2-х т.: Пер. с лат. и фр. Т. 1. М.: Мысль, 1989, 654 с.
4. Декарт. Рассуждения о методе / Декарт Р. Сочинения в 2-х т.: Пер. с лат. и фр. Т. 1. М.: Мысль, 1989, 654 с.
5. Платон. Филеб / Платон. Сочинения. В 3-х т. Пер. с древнегр. Под общ. Ред. А.Ф. Лосева и В.Ф. Асмуса. Т. 3. Ч. 1. М.: Мысль, 1971. 658 с.
6. Тейлор Ч. Джерела себе. Творення новочасної ідентичності / Пер. з англ. К.: Дух і літера. 2005. 696 с.

Т.А. Крыжановская. Соотношение разума и морали в процедурной рациональности философии модерна. – Статья.

Аннотация. В статье анализируются взгляды на соотношение разума и морали одного из основателей современной философии Р. Декарта. Проводится сравнение современной рациональности с рациональностью

Платона и Августина. Делается вывод, что современная рациональность базируется на учении о процедурной рациональности Р. Декарта.

Ключевые слова: рациональность, процедурная рациональность, мораль, философия модерна, субъективизм.

T. Kryzhanovska. Relationship between Mind and Moral in Procedural Rationality of Modern Philosophy. – Article.

Summary. The article analyzes the views on the relationship between reason and morality of one of the founders of the modern philosophy R. Descartes. A comparison of modern rationality with the rationality of Plato and Augustine is carried out. It is concluded that modern rationality is based on the doctrine of the procedural rationality of R. Descartes.

Key words: rationality, procedural rationality, moral, modernist philosophy, subjectivism.

УДК 37.018.43

Т.І. Мацейків

кандидат педагогічних наук

Інститут педагогіки

Національної академії педагогічних наук України,

м. Київ, Україна

ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНИЙ СКЛАДНИК ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. У статті розкривається психолого-педагогічна сутність проблеми формування громадянської компетентності особистості, її аксіологічного складника; обґрунтовано роль і місце історії України як засобу формування громадянської компетентності старшокласників. Проведено аналіз розробленості зазначеної проблеми в теорії та практиці, з'ясовано, що ця проблема є однією з недостатньо висвітлених складових елементів педагогічної науки.

Ключові слова: історія України, компетентнісний підхід, цінності, ціннісні орієнтації, громадянська компетентність.

Постановка проблеми. Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного та культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства.

До важливих тенденцій соціокультурного розвитку сучасного українського суспільства належить модернізація освітнього простору з метою підготовки конкурентноспроможних фахівців, орієнтованих на творчу продуктивну діяльність в умовах трансформації соціального й індивідуального буття.

Формування громадянської компетентності на уроках історії в межах змістової лінії «громадянська відповідальність» спрямована на формування діяльного члена громади та суспільства, який розуміє принципи та механізми функціонування суспільства, є вільною особистістю, яка визнає загальнолюдські й національні цінності та керується морально-етичними критеріями та почуттям громадянської відповідальності у власній поведінці.

Розробка проблеми в науковій літературі. Гуманістичний зміст, виховний потенціал історичної освіти та її роль у процесах формування особистості охарактеризований у наукових працях Б. Андрушишина, А. Булди, Т. Ладиченко, А. Нікори, О. Пометун, Т. Ремех, І. Смагіна, О. Удода, Г. Фреймана та інших. Значний евристичний потенціал щодо висвітлення інноваційних підходів до вивчення суспільствознавчих дисциплін в контексті компетентнісного підходу містять дослідження учених-методистів, зокрема О. Журби, Н. Лалак, Н. Логінової, І. Матвієнка, С. Моцак, Р. Мохнюка, Ю. Олексіна, Н. Письменної, Т. Смагіної, В. Ципко та інших.

Мета статті – проаналізувати процес формування громадянської компетентності старшокласників у навчанні історії України; з'ясувати сутність і зміст поняття «емоційно-ціннісний складник громадянської компетентності», розкрити можливості історії України як засобу формування емоційно-ціннісного складника громадянської компетентності старшокласників; розкрити значимість аксіологічного складника у формуванні громадянської компетентності старшокласників.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку української держави особливої актуальності набуває проблема формування цінностей, які б консолідували суспільство. Об'єктивні вимоги